

(3) Strukturalismus

- nezajímá se o otázky původu a vývoje (NE diachronní přístup)
- synchronní přístup: zajímá se o funkce, které prvky určitého celku zastávají

Lingvistika: Ferdinand de Saussure (1857 - 1913) - švýcarský lingvista, duchovní otec strukturalismu

- pojetí **znaku** jako jednoty označujícího a označovaného
- vztah mezi označujícím (akustickým obrazem) a označovaným (významovým obsahem) je **arbitrární**
- rozlišení jazyka na promluvu (parole) a systém založený na binárních opozicích (langue)
- > ruská lingvistika: Roman Jakobson, N. S. Trubeckoj, S. Karcevskij
- > Pražský lingvistický kroužek: Vilém Mathesius, Bohuslav Havránek, Bohumil Trnka; Jan Mukařovský
- pojetí literárního díla jako znaku, jako jednoty označujícího a označovaného
- snaha nalézt skrytou strukturu (langue) literárního díla založenou na protikladu či podobnosti
- > naratologie: vyvinula se ze strukturalismu

Naratologie: Lubomír Doležel (nar. 1922) - český naratolog, *Narativní způsoby v české literatuře* (1973)

- narativní postupy vedoucí k subjektivizaci vyprávění:
  - (a) řeč **neznačená přímá**: vypouští uvozovky; zmírňuje rozhraní mezi protikladnými promluvami
  - (b) řeč **polopřímá**: nerozlišuje mluvčího a posluchače pomocí slovesné osoby či osobního zájmena, signalizována 3. osobou; zmírňuje protiklad mezi vypravěčem a postavami
  - (c) řeč **smíšená**: nerozlišuje promluvové zdroje, nerozlišujeme mezi vypravěčem a postavou
- vypravěčské způsoby: objektivní, rétorický, subjektivní
- funkce vypravěče a postav: konstrukční, kontrolní, interpretační, akční
- > francouzská škola: Claude Lévi-Strauss [stros]

Pražská škola: Jan Mukařovský (1891 - 1975)

- < Saussurova sémiologie
- < klasická německá filozofie Kanta a Hegela
- < fenomenologie Edmunda Husserla (nar. v Prostějově): zkoumal věci samy o sobě i ve vztahu k člověku
- < estetikové Josef Durdík (1837 - 1902), Otakar Hostinský (1847 - 1910), Otakar Zich (1879 - 1934): opustili abstraktní přístup k formě ve prospěch konkrétního pojetí formy
- střední cesta mezi formalistickým důrazem na estetickou autonomii textu x sociálním determinismem
- pojetí díla jako autonomního estetického artefaktu i jako sociálního faktu
- dílo na nás působí prostřednictvím amalgámu obsahu a formy, přičemž význam je formován i čtenářem
- = > strukturalismus = dialektická syntéza formalismu + tématické kritiky zaměřené na obsah
- fáze vývoje strukturalismu - důraz na umělecké dílo jako objekt (~ formalismus)
  - otázky znaku a významu
  - otázky vztahu mezi tvůrcem a dílem
- pojetí struktury a literárního díla jako znaku
- **struktura** = celek vnitřně organizovaný, s proměnlivou hierarchií složek
  - dynamický, sjednocovaný napětími mezi složkami (~ dům z cihel)
- forma = celek tvořený pouhým souhrnem všech prvků
  - neproměnlivý (~ forma od bábovky)
- **aktualizace** je základní funkcí umění: vlastnost všech složek díla a celé struktury (x formalismus: aktualizace jako vlastnost jednotlivých izolovaných formálních postupů)
- stereotypy se nahrazují formou novou na principu estetického ozvláštnění (ostranenie)

Sémantika a estetika

- sémantické aspekty pronikají do všech rovin textu: rovina pojmenování (jazyková), rovina větné výstavby gramatické i významové, rovina tématická (motivy)

- hledání jednotící sémantické dominanty = **sémantické gesto**
- dílo jako
  - artefakt = hmotný, neproměnný nositel díla
  - estetický objekt = nehmotná struktura, korelát díla v podvědomí společenského celku; mění se od epochy k epoše
- funkce jazyka: praktická (zobrazovací, expresivní a apelativní) x estetická (primární v umění)

Estetická funkce

- vztah mezi oblastí estetickou a mimoestetickou = dynamický vztah dialektické antinomie
- estetická funkce vzniká na základě **kolektivního vědomí**, tj. faktu sociální povahy (jazyk, náboženství, politika jednotlivých kulturních systémů)
- souvisejí s ní kategorie estetické hodnoty a normy

Estetická norma

- obsahuje napětí mezi požadavkem obecné platnosti x funkce orientační s možností porušení
- objektivní předpoklady: tvar jako jednota formy a obsahu
- **subjektivní předpoklady**: mj. i antropologické, dané biologickou přirozeností člověka (pro umění časová rytmy srdce a dýchání, atd.)

Aktualizace

- přísné dodržování antropologických předpokladů vede k estetické indiferenci
- nutnost porušování/**deformace normy** = aktualizace
- estetické dílo v přítomnosti osciluje mezi normou minulou x jejím porušením, tj. normou budoucí

Estetická hodnota

- v rámci estetického hodnocení je dílo uzavřený celek > individualizující akt
- estetická hodnota závisí také na **subjektu** čtenáře
- pojetí estetické hodnoty jako procesu určovaného vývojem umělecké struktury i změnami společenské struktury

Znak

- primárnost estetické funkce u umění zpochybňuje tradiční představy 19. stol. o mimetické funkci umění
- důraz na způsob, jakým se v umění zachází s reálným podkladem
- dílo jako znak > dílo nepoukazuje přímo ke skutečnosti, míří k **adresátovi** v jehož mysli se konkretizuje
- během čtení komunikujeme se světem v naší mysli a tento obraz světa proměňujeme, při četbě aktualizovaného díla se držíme sémantického gesta jako jednotícího principu, který umožňuje orientaci
- umělecké dílo aktivizuje čtenářův postoj ke skutečnosti a činí jej vnímavějším

Ferdinand de Saussure: „Povaha jazykového znaku“ (1916)

Znak, označované, označující

- jazykový znak je kombinací **pojmu** a **akustického obrazu** (nikoliv tedy kombinací věci a jména)
- pojem a akustický obraz jsou psychické termíny sjednocované v našem mozku na základě asociace
- jazykový znak = označované (pojem) + označující (akustický obraz)

Arbitrárnost znaku

- jazykový znak je arbitrární = **nemotivovaný**
- tzn. označované je arbitrární ve vztahu k označujícímu, s nímž nemá v realitě žádnou přirozenou vazbu
- onomatopoeia a zvolání jsou rovněž arbitrární: pouze přibližná a polokonvenční imitace určitých zvuků (ČJ hafhaf x AJ bow vow)
- jazykový znak ≠ symbol
- symbol není zcela arbitrární, obsahuje zbytek přirozeného svazku mezi označujícím a označovaným

(např. symbol spravedlnosti, váhy, nelze nahradit jiným předmětem)

Lineární povaha označujícího

- označující je auditivní a probíhá pouze v čase > představuje určitý rozsah
- > rozsah je měřitelný v jediné dimenzi, a tou je **linie**
- jednotlivé prvky označujícího následují jeden po druhém, tvoří časový řetěz (v písmu prostorovou linii)

Jan Mukařovský: „Básnické pojmenování a estetická funkce jazyka“ (1936)

Básnické pojmenování

- básnické pojmenování = každé pojmenování vyskytující se v textu s převažující funkcí estetickou
- pojmenování sdělovací: určeno především vztahem mezi pojmenováním a realitou
- pojmenování básnické: určeno primárně vztahem mezi pojmenováním a okolním **kontextem**

Funkce jazyka

- Karl Bühler, funkce jazykového znaku
  - zobrazující: ve vztahu k míněné skutečnosti
  - expresivní: ve vztahu k subjektu mluvčímu
  - apelativní: ve vztahu k subjektu vnímajícímu
- Mukařovský - funkce **praktické** (zobrazující, expresivní, apelativní): směřují k mimojazykové realitě
  - funkce **estetická**: směřuje ke **znaku samému**
- funkce estetická je všudypřítomná, objevuje se i praktické lidské činnosti
- naopak funkce praktické se objevují i v uměleckém projevu
- jazyk básnický je podobný jazyku emocionálnímu
- ALE jazyk emocionální se soustřeďuje na duševní stav subjektu-původce x jazyk básnický na znak sám
- pojmenování básnické je subjektivní ve srovnání s pojmenováním intelektuálním, objektivní ve srovnání s pojmenováním emocionálním
- > pojmenování básnické je znakem autonomním, soustředěným na sebe sama
- básnické dílo vstupuje ve vztah k celému souboru životních zkušeností subjektu tvůrčího či vnímajícího

Lubomír Doležel: „Subjektivizace vyprávění“ (1973)

Funkce vypravěče a postav

- objektivní vyprávění v 3. osobě > neutralizace > subjektivní přímá řeč neznačená / polopřímá / smíšená
- „velká transformace narativu“ = vystřídání tradičního textu textem moderním, vystřídání textového modelu spoluprací textového a funkčního aspektu
- funkce vypravěče: **konstrukční a kontrolní**
- funkce postav: **akční a interpretační**
- vypravěč rétorický: vzniká přejetím funkce interpretační
- vypravěč osobní: vzniká přejetím funkce akční

Vypravěčské způsoby

(1) Rétorická Er-forma

- vypravěč je nositelem funkce konstrukční, kontrolní a **interpretační**
- anonymní vypravěč stojí mimo fikční svět
- vypravěč ≠ autor

(2) Subjektivní Er-forma

- vzniká modifikací promluvy, která si přisvojuje primární vypravěčské funkce
- v textovém modelu jako smíšená řeč

(3) Ich-forma

- vzniká funkční adaptací přímé řeči, promluva vybrané postavy přejímá primární vypravěčské funkce
- ich-formy dle stupně promluvové subjektivity:

- (a) **Objektivní** Ich-forma: potlačení funkce akční i interpretační vyprávějíciho subjektu
- (b) **Rétorická** Ich-forma: potlačení funkce akční, zachování funkce interpretační
- (c) **Osobní** Ich-forma: používá všech funkcí
- (d) Polopřímá řeč v Ich-formě

Structuralistic Reading of Twain's <i>The Adventures of Huckleberry Finn</i>

- the **journey** down the Mississippi as structure (~ Hawthorne's "Young Goodman Brown")
- the journey = a metaphor for a chain of events
= a term for the **code** of action
- Huck's need for freedom x society's determination to restrain individualism
- we associate Huck with one set of codes x the restrictive society with their opposites